

Gimęs Jungtinėse Amerikos Valstijose laisvasis džiazas sėkmingai prigijo Europoje. Jungtinė Karalystė, Nyderlandai bei Vokietija tapo žanro formavimosi centrais. Tokios asmenybės kaip Evanas Parkeris, Derekas Bailey, Misha Mengelbergas, Albertas Mangelsdorffas ar Peteris Brötzmannas esmingai keitė ligtolinę džiazų estetiką formuodami savitą muzikinį žodyną.

Tačiau žanro istorija neišsivaizduojama be fenomenalaus pianisto Aleksanderio von Schlippenbacho, atvėrusio duris į naujų formų karalystę.

Vienas ryškiausių Vokietijos bei Europos laisvojo džiazų kūrėjų po 31-metų pertraukos sugrįžta į „Vilnius Jazz“ sceną! Šimet 81-ąjį gimtadienį atšventęs Aleksanderis neketina sustoti. Jis toliau rašo muziką, koncertuoja bei įrašinėja albumus.

Gludino savitą skambesį

Susidomėjimas garsų pasauliu A. von Schlippenbachą pasiekė apie dešimtuosius jo gyvenimo metus. Vis tik 1938-aisiais gimusio muziko gyvenime visų pirma reikėjo pergyventi Antrąjį pasaulinį karą, kurio metu, kaip kartą prasitarė Aleksanderis, minčių apie muziką nė būti negalėjo. Svarbiausia buvo – likti gyvam, kad vėl išgirsti akordeonu grojantį tėvą ar pianinu skambinančią mamą.

Nurimus karo griausmui A. von Schlippenbachas pradėjo lankyti mokyklą, kurioje išgirdo boogie-woogie melodijas. Pamažu bandydamas atkartoti išgirstus garsus jis atrado bliuzą bei džiazą, kurie atėjo per legendinio Williso Conoverio laidas „Amerikos radijuje“ bei džiazų žinovo Joachimo-Ernsto Berendo knygas. Galiausiai gyvai išgirdęs pianistą Oskarą Petersoną, jis galutinai suvokė, kad gyvenimą noris pašvęsti muzikai.

Kiek vėliau, gautus pinigus jis išleisdavo JAV džiazų korifėjų vinilinėms plokštelėms. Jaunasis Aleksanderis degė susižavėjimu amerikietiškuoju džiazu. Jis nuolat klausydavosi Charlie'io Parkerio, Theloniuso Monko, Duke'o Ellingtono ar Charles'o Minguso albumų. O sutviskus laisvojo džiazų žvaigždei virš JAV padangės, tuometinį Kelno aukštosios muzikos mokyklos studentą, pasiekė Ornette Colemanio bei Cecyl Tayloro įrašai. Juos išgirdęs, Aleksanderis nusprendė, kad atėjo metas atsisakyti grojimo akordų progresijomis ir verčiau kibti prie savito skambesio gludinio darbų.

Būtent studijuojant Kelne formavosi savitas A. von Schlippenbacho estetinis-muzikinis suvokimas. Džiazų besižavintis jaunuolis įnirtingai krinto ir klasikinės muzikos mokslus bei stropiai analizavo Vienos naujosios mokyklos atstovų kūrybą, o ypač Arnoldo Schönbergo ir

Antono Weberno.

A. Schönbergo išplėtota dvylikos tonų technika padarė milžinišką įtaką A. von Schlippenbacho kūrybai, kurioje improvizacija darniai susiliedavo su netradiciškai panaudotomis dvylikatonėmis gijomis. Tokius savo studijų eksperimentus, pianistas yra pavadinęs laisvuju atonalumu.

Eksperimentinė smėlio dėžė

Studijų metais A. von Schlippenbachas susibičiuliavo su puikiu trimitininku bei vienu iš būsimųjų Vokietijos laisvojo džiazio flagmanu – Manfredu Schoofu ir įsiliejo į jo kvinteto gretas. Tačiau 1966 m. Aleksanderio idėja suburti orkestrą susilaukė palaikymo iš Berlyno džiazio festivalio organizatorių, tad nieko nelaukęs A. von Schlippenbachas ėmėsi darbų.

Turėdamas platų pažinčių ratą, pianistas subūrė Gunterio Hampelo kvarteto, M. Schoof kvinteto ir P. Brötzmanno trio narius bendram tikslui ir 1966 m. lapkričio 3 d. debiutavo Berlyno filharmonijoje kaip „Globe Unity Orchestra“ kolektyvas. Taip prasidėjo vieno įstabiausių laisvojo džiazio orkestrų muzikos istorijoje gyvavimas.

Skirtingais laikotarpiais prie „Globe Unity Orcehstra“ branduolio taip pat prisijungdavo ryškiausios to meto džiazio asmenybės: Evanas Parkeris, Tomaszas Stanko, Albertas Mangelsdorffas ar Anthony Braxtonas. Kiekvienas šių muzikantų įnešdavo dalelę savitumo į bendrą orkestro kūrybinį kraitį.

Aleksanderio suburtas „Globe Unity Orchestra“ – bekompromisis muzikinis darinys, savotiška eksperimentinė smėlio dėžė, kurioje užgimdavo ir relizuodavosi pačios įdomiausios to meto Europoje muzikinės idėjos. Šis kolektyvas pelnytai gali būti statomas į vieną gretą su esmingai laisvojo džiazio bei improvizacinės muzikos suvokimą pakeitusiu legendiniu „The Art Emsemble of Chicago“.

Free jazz atsiradimas glaudžiai susijęs su sociopolitiniais procesais JAV bei Europoje. Pats Aleksanderis į bandymus politizuoti orkestro veiklą žvelgia rezervuotai. Pasak maestro, kolektyvas gimė visų pirma dėl muzikos, politiniai aspektai nebuvo pirmieji, tačiau nostalgiškai priduria, jog kartais ima atrodyti, kad grodami laisvąjį džiazą ir improvizacinę muziką anuometinėje Vokietijos Demokratinėje Respublikoje, jie galėjo kažkokiu slaptu būdu prisidėti prie būsimos Berlyno sienos griūties. Taigi, orkestro padaryta įtaka gali būti matuojama ne tik muzikiniais, bet ir netiesioginiais sociopolitiniais matais.

Paskutinis „Globe Unity Orchestra“ koncertas įvyko 1987 m. Čikagos džiazio festivalyje.

Vėlesniais metais, kolektyvas pasirodydavo tik savo 40-mečio bei 50-mečio progomis.

Nutrūkus „Globe Unity Orchestra“ veiklai, Aleksanderis didelių ansamblių idėjos nenumarino. Soliniai pasirodymai niekuomet jam nebuvo pagrindinė siekiamybė. Jis nuolat grodavo su kitais muzikantais, o viduje liepsnojantis noras toliau kurti didžiuliam instrumentiniam ansamblui nenurimo.

Prabėgus metams po istorinio orkestro išsiskyrimo Aleksanderis subūrė Berlyno šiuolaikinio džiazio orkestrą. Jo gretose netrūko kolegų iš „Globe Unity Orchestra“. Be to, prie šio kolektyvo prisijungė ir maestro žmona, puiki pianistė Aki Takase, 2014-aisiais viešėjusi „Vilnius Jazz“ festivalyje.

Skirtingai nuo „Globe Unity Orchestra“, naujai užgimusio orkestro skambesys buvo kiek kitoks, kur kas labiau turįs sąsajų su klasikiniu bigbendo skambesiu. Melodingi, iš anksto apgalvoti ir didžiąją dalimi struktūruoti kūriniai po truputėlį atsvėrė svarstyklių lėkštelę savo naudai.

Nenusisuko nuo klasikų

XX a. klasikinės muzikos bei laisvojo džiazio sintezė – būtent tai išskiria A. von Schlippenbacho kūrybą iš daugelio kitų. Du, iš pirmo žvilgsnio, priešingi poliai davė ir tebeduoda ypatingai saldžių vaisių. Bet tik iš pirmo žvilgsnio...

Vis tik Aleksanderio taip mėgstama Vienos naujoji mokykla buvo ne kas kitas kaip bandymas keisti ligtolines klasikinės muzikos taisykles, žengti į naujus garsinius laukus, kuriuose tonalumas nebebuvo svarbus. Tas pats ir su laisvuuoju džiazu bei improvizacine muzika, siekusios ištrūkti iš prokrustiškų žanro rėmų. Tai dvi tos pačios monetos pusės.

Aleksanderio kūrybiniai vingius puikiai atspindi „Globe Unity Orchestra: raida. Maždaug iki 70-ųjų muziką kolektyvui rašė vien tik Aleksas, eksperimentuodamas su dvylikos tonų skale ir bandydamas išnaudoti joje slypinčias galimybes tik jam vienam suprantamais būdais. Kritikai netruko pastebėti Aleksanderio unikalumo. Kalbos apie džiazą ir europietiškos klasikinės muzikos simbiozę ėmė sklisti ne tik Senojo žemyno kuluaruose, bet ir už Atlanto.

Nuo 1970-ųjų į kūrybinį procesą vis labiau įsiliedavo ir kiti orkestro nariai, tačiau klasikos įtakos nebuvo atsisakyta. Antai „Globe Unity Orchestra“ repertuare atsirasdavo Austrų kompozitoriaus bei Bertoldo Brechto bendražygio Hanso Eislerio, sukūrusio Rytų Vokietijos himną, bei kitų kompozitorių kūrinių.

Radikalius pokyčius kūrybiniame kelyje ženklina devintasis dešimtmetis. Apie 1980-uosius

orkestras pasuko visiškai laisvos improvizacijos keliu. Pats A. von Schlippenbachas prisimindamas šį laikotarpį pasakojo: „Mes atsisakėme bet kokių tonų, jautėme, kad galime surengti puikų pasirodymą vien tik improvizuodami. Prieš eidami į sceną net nesikalbėdavome apie tai ką turėtumėme atlikti. Tiesiog užlipdavome ant jos ir imdavome groti“. Taigi jie tapo laisvojo džiazio orkestru.

Tačiau posūkis į beribę improvizaciją neištrynė klasikinės muzikos iš A. von Schlippenbacho gyvenimo. Jis reguliariai savo darbuose sugrįžta prie jos ir savojoje kūryboje įpina klasikinių intertekstų. Vienas ryškiausių to pavyzdžių, 2006 m. pasirodęs maestro diptikas – „Twelve Tone Tales“, kuriame suskambo ir amžinojo atilsio iškeliavusio Aleksanderio dėstytojo Berndo Aloiso Zimmermanno kūrinys.

A. von Schlippenbachas, nepaisant, rodytūsi, radikalaus polinkio į improvizaciją, visuomet išlaikė pagarbų santykį su muzikos istorija ir tradicija. Jis tebesižavi JAV džiazio klasikų darbais ir savo namuose, nors ir neturįs daug laiko, bet klausosi bibopo eros įrašų, o Thelonious Monko kūrinius jis gali skambinti valandų valandas.

Pats Aleksas yra sakęs, kad niekuomet nesijautė daręs kažką revoliucioningo, o tiesiog ėjęs tolyn bei atrasdavęs vis kažką naujo. Be to, jis niekada nesiekė nieko sunaikinti ar sugriauti, o tiesiog ėjo pirmyn atsispidamas nuo to kas jau buvo sukurta.

Pradėjęs nuo vyresniosios kartos muzikantų mėgdžiojimo, pamažu ėmė konstruoti savitą muzikinę kalbą, kurioje susilieja XX a. klasikinės muzikos mokykla, džiazio paveldas ir gaivališka improvizacija.

Skirtingų kartų dialogas

Vokietijos džiazio, dar žinomo Alberto Mangelsdorffo vardu, prizo bei kitų tarptautinių apdovanojimų laureatas spalio 18 d. „Vilnius Jazz“ publikai pasirodys kartu su Rodrigo Amado vadovaujamu „Motion Trio“ kolektyvu.

R. Amado saksofoną į rankas paėmė sulaukęs tik 17-os, tačiau tai nesutrukdė jam tapti vienu ryškiausių laisvojo džiazio scenos vardų Portugalijoje. Aktyviai į savo šalies džiazio sceną įsiliejęs saksofonininkas tapo centrine Lisabonos „free“ džiazio ir improvizacinės muzikos varomąją jėga ir šiandien pelnytai vadinamas vienu Europos džiazio lyderiu.

„Motion Trio“ tai R. Amado (tenorinis saksofonas), Miguele Mira (violančelė) ir Gabriela Ferrandini (būgnai). Šiais trijulei negalėtume klijuoti tipinio džiazio trio etiketės. Įprastai greta saksofono bei būgnų girdimas kontrabosas šiame trio pakeičiamas violončele, o tai

reiškia ne ką kitą, bet naujas žaidimo taisykles ir mažiau įprastą garsinį potyrį.

Alexanderio von Schlippenbacho ir „Motion Trio“ pasirodymas „Vilnius Jazz“ festivalyje – puikus šansas išgirsti dviejų skirtingų kartų dialogą, kuriame sąvokos sena ir nauja nėra prieš pastatomos viena kitai, bet priešingai – jos tampa vieningu muzikiniu kūnu.

Projektą remia Lietuvos kultūros taryba

Festivalis „Vilnius Jazz“ vyks spalio 16-20 dienomis. Visa festivalio programa skelbiama:
www.vilniusjazz.lt

